

אמציה פורת

האם יש צורך במלה "מהוה"?

רשומים לפניי כמה פסוקים שהעתיקתי מן העיתונים: "משחק הקלפים מהו את הבילוי העיקרי של הנער המבקר במועדון"; או: "הנחת הדגל האמריקני הייתה את סיבת המהומות"; או: "הנסעה במהירות מופרזת מהו עברה על חוקי התנועה"; או: "כלכלת השטחים אינה מהו הכבידה על האוצר"; וכן: "פעולתו של האיש מהו ניסין למחות נגד האפליה"; וכן: "הדרך מהו סכנה".

בכל הפסוקים האלה השתמשו בפועל מהוה. באמת השימוש הזה כבר נעשה מפת מדינה. יש מלים, שרצה מולן הטוב, והורע מולנו שלנו, והן, כמו שהבריות אומרים, "ונכנות לאפנה" ונשות למן "להיט", כמו פומון טרי אחרון המצוח מפל מקלט-רדיו ומפל חלון, אתה שומע אותו על כורחך, בשบทך בביתך ובלכתך בדרך ובשכפה ובקומה. אף המלה

* שיחה שודדה בשביעון הלשון בשידורי ישראל שבדריכת א' בנדוויד ביום כ"ז באיר תשלא"א (21.5.71).

מהו מיצגה מפל דבר שבדפוס ובכתב ייד, נשקפת פמה וכמה פעמים מפל טור של עיתון ומפל סעיף במאמר מדעי ומפל דף של ספר, עד שאין יודע أنها תברח ואיפה תיסתר מפניה. והלא עד לפני שנים לא רבות לא היה למלה מהוה, בהזראה וכשימושה היום, כמעט שום זכר בשום מקום, ואיך אפשר, שבימים ההם ידענו לכתוב ולהתבטא ברור ונאה בלבדיה?

באמת אין שם רע בעצם השימוש במלה חדשה. במה דברים אמורים, בזמן שיש בה צורך של ממש. אבל כשהמליה החדשה דוחקת את דגלהן של מילים אחרות, שהן טובות וראויות ממנה, והיא אף יודשת את מקומן, כדאי לשאול, אם יש בה צורך של ממש, או שמא היא מיותרת?

עד שלא באה מהוה לעולם, בהזראה ובשימושה היום, מסתבר שהיינו פרימיטיבים ומגרים, ולא אמרנו "משחק הקלפים מהוה את הבילוי העיקרי של הנער המבקר במועדון", אלא אמרנו כפי שיש לומר, "משחק-הקלפים הוא הבילוי העיקרי של הנער". מלה קטנה זו, הזאת, שבמדוע הלשון היא קרנית "אונדי", נדחתת מפני המफלצת מהוה את. פיזא בוה בזמן עבר: "הנפת הדגל האמריקני הייתה את סיבת המהומות" – לפנים בישראל היו אומרים: "הנפת הדגל האמריקני הייתה סיבת המהומות"; אבל זה, כמובן, פשוט וקל מדי: למה לי לכתוב עברית טובה וברורה ולומר בפשטות "היתה סיבת המהומות", בזמן שאין יכול לכתוב "היתה את סיבת המהומות" ולהיחשב לאינטיגנט המהדר בכתבתו? והלא זה נשמע מפטוץ יותר, מודרני יותר; לפחות

אומר «הייתה את הסיבה», אני מרגיש שאין צועד עם הדoor לצלילי התקופה, ואני כותב בויארנן המתקדם של הזמן! ולא האוגד בלבד, לא מילים פנץ' הוז וויהודה בלבד נדרחות מפני המלה מהוה. עד שלא באה לעולם שיפולט שדופה ורעתה-מראה זו ובלהה את אחיזתיה הטובות והיפות ממנה, הייתה לשון החוק, למשל, משתמש בצירוף העברי המובהק והשורש ייש בו משום או ייש בה משום, והיתה אומרת «הנסעה ב מהירות מופרז ייש בה משום עברה»; אבל היום הכל בהזוי מהרים, ואומרים על נסעה כזאת שהיא «מהוה עברה». אמנם אף כאן אפשר להשתמש באוגד, ולומר בפשטות «הנסעה ב מהירות מופרז היא עברה» או «ערכה היא על חוקי התנועה»; אבל בצירוף ייש בה משום אתה טועם את כל הטעמים, שדברי הויארנן מדמים לטועם במלת מהוה, דבר לא געדר. ולא בלשון החוק בלבד, אלא אף בלשון העيقן והמדוע, למשל, ואף בלשון הסיפור והתיאור. בכל פעם שימוש שמשיאך יצרך לכתוב מהוה, נסה לכפות את היצור ולכתב את הצירוף ייש בו משום, ותראה שפעמים רביות ייש בו משום תמייר הארץ למלת מהוה. פנץ' אני קורא במאמר מדעי: «כל המובאות האלו מהוות הוכחה לקדמותן של הצורות הנדונות». אף כאן אני יכול לומר: «כל המובאות האלו ייש בהן משום הוכחה לקדמותן של הצורות הנדונות»; או «בכל המובאות האלו ייש משום הוכחה לקדמותן של הצורות הנדונות»; או אף: «יש בהן כדי להוכחה» או בקיצור: «יש בהן הוכחה», «יש בהן להוכחה».

פיווצה בזה פפסוק - כלפלת השטחים אינה מבהה הכבידה על האוצר; אף כאן אין יכולם לומר: - כלפלת השטחים אין בה משום הכבידה על האוצר - אין בה משום היא, כמובן, צורת השילילה של יש בה משום. אבל יש עוד דרך אחת, יפה וטובה: אני יכול לומר בפשטות: - כלפלת השטחים אינה מככידת על האוצר; למה לי לומר מבהה הכבידה, בזמן שאני יכול להשתמש בפועל מככיזה? על ידי השימוש במככיזה נהיה הפסוק בהיר ופשוט, דראמטי ודינמי, ככל פסוק שהשתמשו בו בתבונה בפועל; ואין לי כל צורך בצירוף המסורבל "מהוה הכבידה". מן הבדיקה הזאת נמנה הפועל מהוה עם שורה של פעלים, כגון הפעלים לבצע ולגרום, שאפשר לקרוא להם פועלי פְּקָקִים. פְּקָקִים על שם מה? כי כשם שהוא פְּקָקִים בסידור העובדה בקיומו הוא איש לכל עובדה, שאפשר לדוחף אותו לכל מקום. כך הפעלים האלה לעיתים קרובות הם משמשים לכל דבר ולכל תכליות, והם באים לתפוס את מקומם של כל פועל אחר, ראוי וטוב מהם ומילא הם מרגילים אותו לעצליות מוחין ולרשותה בכתיבת. הכתב הרשלאן אומר, למשל, "החברה מבצעת הרחבה של המפעל", בזמן שבעל פונטו אומר: "החברה מרחיבה את המפעל". הפועל "מבצעת" כאילו קפץ לתוכו ידו קודם שחשב על הניסוח הראוי. והוא הדין במלת הפקק "לגרום" - הכתב הרשלאן אומר, למשל, "בלילה נרמת התறחותם לאישונים", בזמן שבעל פונטו אומר: "בלילה האישונים מתרחבים" - כאילו יש לו לפותח הרשלאן פמן מלאי של פְּעָלִים - פְּקָקִים לכל צורך ולכל תכליות, והם מזומנים לו תמיד

ופוטרים אותו מן הצורך להוציא מעט את מוחו ולמצוא את הפועל הנכון. ואכן פירוש הדבר, חלילה, שאין להשתמש בפעלים "לבצעי" ו"לגדום" – לפעמים צדיק, אבל רק בזמן שהביצוע והגדרימה הם מעניינו העיקרי של המשפט והם חשובים לדיווקו של הנאמר.

והוא הדין בפועל „להות“, „מהות“ – אף בו אפשר ויפה להשתמש במשמעות המקורית הנכונה של מלה זו: „היות“ או „מהות“, משמע – עיטה שיתיה, יוצר, מחולל, מולד, מביא לידי תריה, זו מלה שמקורה בלשון חול, ושימושה העיקרי בספרות המחשבה של ימי הביניים. שם מדובר, למשל, על „המוחה והמוליד“, פלומר, היוצר, המביא לידי הינה, או: „הכוח המהוה לכל אלו הווות“, פלומר, היוצר אותן הנונות הינה. ובימינו אתה מוצא שימוש אפשר בפועל „מהות“ בdagema שביא אבן-שושן במילונו: „תרכובת של שני אטומים מימן עם אטום חמוץ מהוה פרודיה של מים“ – פלומר, מן התרכובות הוות מתהווה פרודיה של מים, „מהות“ במשמעותה כאן היא אפוא הצורה הפעילה של „מתהווה“.

וכשם שאין טעם לומר „כלכלת השטחים אינה יוצרת הכבדה על האוצר“, כך אין לומר „כלכלת השטחים אינה מהוה הכבדה על האוצר“, אלא מוטב לומר „אינה מכבידה על האוצר“, ואין צורך להשתמש בפקק מהוה. וכך בפסקוק – פעלתו של איש מהוה ניסיון למחות נגד האפליה – דאי להמיר את מהוה ניסיון בפועל, ולומר: „בmeaning זהה האיש מנסה למחות נגד האפליה“, או: „האיש בא למחות“, או: „האיש מבקש למחות“.

השימוש בפועל פקק פען מהוה מدلל את הלשון ומסלק ממנה ביטויים עבריים מובהקים. פען בפסוק: «הדרך מהוה ספנה» – והלא בעברית טובה מוטב לומר: «הדרך בחזקת ספנה». וכן בפסוק: «הטיפול בחומר נפץ מהוה ספנה» – כאן מוטב לומר: «הטיפול בחומר-נפץ פרוץ בספנה», או בפשטות: «הטיפול בחומר-נפץ מסוכן». אנו שומעים הרבה את הפסוק: «זה לא מהוה בעיה» – כל כתת הפסוק הזה לומר: «אין בוה (שות) קושי», או «אין (שות) קושי בדבר», או «אין כאן (שות) קושי». וכן בדרך החזיב שמענו אומרים «זה מהוה בעיה» – ומוטב לומר: «יש בוה קושי», או «יש כאן קושי», או «הדבר מעמיד קושי» או «מתעורר כאן קושי» או «עליה קושי». וכן כשהמדובר בעיה ממש – «יש כאן בעיה», או «העניין מעלה בעיה» או «מן העניין הוה עולה בעיה», וכך: «הדבר מעמיד בעיה». הפעול מעמיד הוא אחד מרבים וטובי שנדחקו מפני מהוה: «כל הספרים האלה מהווים אוסף נכבד», ומוטב לומר: «כל הספרים האלה מעמידים אוסף נכבד».

כללו של דבר, כדאי מאד להיזהר מפני השימוש הנפוץ במוהה. מי שרגיל במללה זו יותר מדי, כדאי לו להימנע לפך ומן מן השימוש בה. זו מללה שנזקה מרובה מתועלתה. על ידי תרגיל כזה של הימנעות ומנית לימד הפוטב להיזהר מפני השימוש בפועל פקק.